

Balogova jezična igra

Vađunec, Andreja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:131860>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Andreja Vađunec

BALOGOVA JEZIČNA IGRA

Završni rad

Čakovec, rujan 2021.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Andreja Vađunec

BALOGOVA JEZIČNA IGRA

Završni rad

**Mentor rada:
dr. sc. Stjepan Hranjec, prof. emer.**

Čakovec, rujna, 2021.

Sadržaj

Sažetak

Summary

1. Uvod.....	1
2. Humor i jezična igra.....	2
3. Životopis	4
4. Igra u poeziji	7
4.1 Nevidljiva Iva	8
4.2 Veseli zemljopis.....	9
4.3 Sto najzanimanja: Što ću biti kad odrastem.....	10
5. Igra u prozi	12
5.1 Bosonogi general	13
5.2 Bonton 1, 2 i 3: Kako da ne postanem klip(ica) u sto lekcijica	14
5.3 Zeleni mravi.....	16
5.4 Ja magarac	17
6. Oblici Balogove jezične igre.....	19
7. Balog u očima kritike	22
8. Zaključak.....	25
Literatura	27

Sažetak

Zvonimir Balog je kao dugogodišnji književnik bio više puta nagrađivan za svoja književna djela. Bitna karakteristika njegovog književnog stvaralaštva je humor, šaljivo-duhoviti ton koji postiže izborom riječi.

Cilj ovog rada je upoznavanje s Balogovom jezičnom igrom u poeziji i prozi. Mnogi njegovu prozu svrstavaju u poeziju jer nema velike razlike u pisanju. Razlika je samo u tome što prozu piše od ruba do ruba stranice, no to su kratke i ritmične rečenice koje se ponekad i rimuju. Način pisanja poezije je gotovo isti kao i u prozi jer uvijek postoji nekakva vrsta jezične igre i humora.

Na početku rada pisano je o Balogovom humoru koji postiže jezičnim igrama, zatim o njegovoj biografiji, a poslije je pisano o jezičnoj igri u nekoliko zbirki pjesama i u prozi - pričama, dječjem romanu te o različitim oblicima jezične igre. Na kraju se citira i nekoliko kritika o njegovome pisanju i djelima.

Balogov način pisanja je poseban, i u poeziji i u prozi, i zato ima puno sljedbenika koji su počeli pisati po uzoru na njega. U djelima se igrao riječima kao malo dijete igračkama. Riječi je izokrenuo, izmijenio i stvorio sasvim nove uz pomoć svoje mašte i smisla za igru. Uz jezičnu igru, humor i nonsensnost u njegovim djelima, ljudi zaboravljaju na sve životne neprilike i ulaze u novi, čarobni svijet.

Ključne riječi: Zvonimir Balog, jezična igra, humor, poezija, proza

Summary - Balog's language game

As a longtime writer, Zvonimir Balog has been awarded many times for his literary works. An important characteristic of his literary work is humor, a humorous-witty tone that he achieves by choosing words.

The aim of this paper is to get acquainted with Balog's language game in poetry and prose. Many classify his prose as poetry because there is not much difference in writing. The difference is only that prose is written from edge to edge of the page, but sentences are short and rhythmic and sometimes they are rhymed. Poetry is written almost in the same way as his prose because there is always some kind of language games and humor.

At the beginning of the paper, it is written about Balog's humor that he achieves through language games, then about his biography and later it is written about language games in several collections of poems and prose – stories and children's novel and about various forms of language game. Finally, several critiques of his writing and literary works are quoted.

Balog's way of writing is special, both in poetry and prose, and that is why he has a lot of followers who is trying to write like him. He played with words in his literary work like a child with toys. He twisted words, changed them and created completely new ones with the help of his imagination and sense of play. With language game, humor and nonsense in his literary work, people forget all the troubles in life and enter a new, magical world.

Keywords: Zvonimir Balog, language game, humor, poetry, prose

1. Uvod

Zvonimir Balog najnagrađivaniji je hrvatski književnik za djecu i mladež. Dugi niz godina prisutan je u izboru obavezne školske lektire, zastupljen je u svim pregledima hrvatske dječje književnosti i u brojnim čitankama, izborima i antologijama. Uz književnost, bavio se i mnogim drugim zanimanjima, a najduže se bavio likovnim stvaralaštvom, to jest bio je slikar, kipar i ilustrator. Kao ilustrator oslikao je i neka svoja djela. Njegov likovni opus u posebnom je suglasju s književnim djelima. Za književna, ali i likovna djela dobio je mnoge domaće i inozemne nagrade (Javor, 2007.).

Balogov način pisanja je poseban i zato ima puno nastavljača kojima je postao uzor. U djelima se igrao riječima kao dijete igračkama. Riječi je izokretao, izmjenjivao i stvorio sasvim nove uz pomoć svoje mašte i smisla za igru. Uz jezičnu igru, humor i nonsensnost u njegovim djelima, čovjek zaboravlja na sve životne nedaće i ulazi u novi, čarobni svijet (Diklić, 1996.).

Balog pokazuje taj svijet djeci u svojim djelima i privlači ih svojom igrom, humorom i nestvarnim, pomalo čudnim događajima u nekim pričama u kojima se zapitamo kako i je li to moguće. Svojim jezičnim igrama potiče djecu da se i sama igraju, to jest da i oni pokušaju stvoriti svoje nove riječi. To zapravo nesvjesno i rade u prvim godinama života kada izokreću riječi, nešto nadodaju, izmijene, izostave sve dok ne nauče pravilni izgovor.

Cilj ovog rada je upoznavanje s Balogovom jezičnom igrom u poeziji i prozi. Bitna karakteristika njegovog književnog stvaralaštva je humor, to jest šaljivo-duhoviti ton koji postiže izborom riječi u svim svojim djelima. Njegova proza može se svrstati i u poeziju jer nema velike razlike u pisanju. Razlika je samo u tome što se proza piše od početka do kraja stranice. No, njegove rečenice su kratke i ritmične te se ponekad i rimuju, dok je način pisanja proze gotovo isti kao i u poeziji. Uvijek postoje i različite vrste jezičnih igara i humora, koji ponekad prelazi u ironiju, koje uvrštava u svoja djela.

Rad započinje Balogovim humorom koji postiže jezičnim igrama. Zatim se govori o njegovoj biografiji te su nabrojene i njegove nagrade, a poslije su ukratko predstavljene pojedine zbirke pjesama i priča i njegov dječji roman te je pisano o nekim jezičnim igrama koje se nalaze unutar tih djela. Poslije toga nabrojani su različiti oblici jezične igre te su navedeni njihovi i primjeri. Na kraju rada citira se i nekoliko kritika o njegovim djelima i načinu pisanja.

2. Humor i jezična igra

„Doduše moram priznati da sam se volio igrati riječima. Gotovo i ne postoji način na koji ih nisam izokrenuo. A mogućnosti je beskrajno mnogo.“ (Diklić, 1996:10, prema Balog, 1988.). Ovim riječima jako dobro se opisao poznati hrvatski književnik Zvonimir Balog.

On je svojom igrom postao pravi nastavljatelj poetike Grigora Viteza, to jest „Vitez bijaše začetnik, a Balog je predstavio svu raskoš, sve jezične igrive mogućnosti“ kroz svoja djela (Hranjec, 2006:111). Moglo bi se reći i da je Vitez bio mentor, a Balog njegov učenik. Međutim, učenik je nadmašio svog učitelja u stvaranju. Njegov jezik briše granice dječje i odrasle književnosti jer svojom igrivošću i humorom nasmijava i djecu i odrasle (Hranjec, 2006.).

Diklić (1996.) govori da se smrću Grigora Viteza zatvara jedan krug u hrvatskoj dječjoj književnosti te da započinje novo poglavlje pojavom Zvonimira Baloga. Ako za Viteza kažemo da je imao moć totalne psihološke identifikacije s djetinjstvom, onda je Balog uz tu moć pokazao i dokazao i sposobnost konkretizacije te poistovjećivanja s djetinjstvom pomoću dvije važne odrednice, a to su: igra i humor. Njegov humor i duhovitost izraz su njegova slobodna, otvorena i iskričava duha. Na prvi pogled izgleda kao da je njegov humor tu samo da nasmije čitatelje. Doživljava ga se kao odmor i rasonodu, kao igru koja nas zabavlja i iznenađuje. Međutim, kada se malo bolje pogleda, vidi se njegov dublji smisao, to jest ismijavanje i ironiziranje pojava i slabosti društva, njihovog morala, ali i isticanje pojedinih duhovnih i moralnih vrijednosti koje suvremeno društvo krši i ne poštuje. Uz humor, potpuno se prepušta i jezičnoj igri i nonsensu u pisanju kojim, upotrebom izmišljenih, novotvorenih riječi bez smisla i njihovim poigravanjem, iskrivljavanjem i preokretanjem te povezivanjem logički nespojivog, književnik želi postići šaljive učinke. On u toj svojoj igri zaboravlja na sva gramatička pravila, na pravo značenje riječi i ide do apsurdna jer „riječ u Baloga postaje kao igračka u dječjim rukama“ (Diklić, 1996:6).

Težak (2007.) isto ističe kako su u Balogovom pisanju naglašeni humor i igra. Te dvije odrednice često su povezane jer je igra u službi stvaranja humora. Humor je bitan čimbenik segmenta književnosti koji se namjenjuje djeci jer ankete provedene među djecom različite dobi pokazuju da djeca većinom prednost daju smiješnim, veselim djelima. Stariji pisci najčešće su humor

postizali gomilanjem burnih akcija, likovima koji su nespretni, naivni, nestašni, hvalisavi, koji lažu, izmišljaju. Međutim, noviji pisci, kako bi izazvali smijeh, grade priču na nonsensu, iznenađenju, vicevima, dosjetkama, neobičnom vokabularu (igre riječima, *sleng*), stvaranju apsurdnih situacija. Promicatelj takve vrste humora je upravo Zvonimir Balog koji je jedan od najvećih majstora smijeha u hrvatskoj dječjoj književnosti.

Za Baloga je stvaranje način postojanja. On potpuno slobodno i kroz igru gradi i slaže riječi, slogove i glasove, to jest elemente jezika. Stvaralačka radoznalost Balogu daje poticaj da u svakom novom djelu eksperimentira i istražuje. Tako je stvorio svoj prepoznatljiv umjetnički rukopis te status suvremenog klasika kod kritike i publike koji je postigao bogatstvom, raznovrsnošću i originalnošću svoga opusa. Književni kritičari i teoretičari prozvali su Baloga i najvećim igračem u hrvatskoj dječjoj književnosti (Javor, 2007.).

3. Životopis

Zvonimir Balog rođen je 30. svibnja 1932. godine u Svetom Petru Čvrstecu nedaleko Križevaca. Očeva loza bila je podrijetlom iz Mađarske, a književnikov otac isto je imao umjetnički dar. Svoje djetinjstvo opisao je u autobiografskom romanu *Bosonogi general* (Hranjec, 2006.).

Osnovnu školu završava u rodnom mjestu, a srednju školu, gimnaziju, u Križevcima. Polazio je i prvu godinu Poljoprivrednog tehnikuma Križevci te je u Zagrebu završio i Školu primijenjenih umjetnosti i studij na Pedagoškoj akademiji (Javor, 2007.).

U životu se bavio raznim zanimanjima. Bio je administrator u Mjesnom odboru, pipničar, odgojitelj u srednjoškolskom domu, soboslikar, dekorater, pismoslikar, nastavnik u osnovnim školama, predavač na Pedagoškoj akademiji Pakrac, glavni urednik časopisa *Modre laste* i *Smiba*, urednik u izdavačkoj kući Školska knjiga, glavni urednik programa za djecu i mladež Hrvatske radiotelevizije, slikar, kipar, ilustrator, a već 1958. godine postaje i članom Društva hrvatskih književnika. Međutim, većina ljudi ga poznaje samo kao pjesnika i prozaika, to jest književnika, pisca. Njegov pjesnički talent vidio se već u ranome djetinjstvu jer je prvu pjesmu napisao kad je imao deset godina. (Javor, 2007.).

Napisao je brojna djela, pjesničke i prozne zbirke, romane, kazališna djela, a priredio je i dvije antologije, *Zlatna antologija svjetskog pjesništva za djecu* i *Antologija hrvatskog humorističnog pjesništva*. Preveden je i na devetnaest jezika te je nagrađivan više puta. Kao likovni umjetnik ilustrirao je puno svojih knjiga te je izlagao i na različitim izložbama, a s tridesetak ulja na platnu bio je u Gallery Soul of Australia u Sydneyju (Hranjec, 2006.).

Prvi put Balog se javlja pjesničkom zbirkom *Knjiga sedmorice* 1957. godine s ciklusom pjesama *Pomiješao sam se sa stvarima*. Zatim 1962. godine u vlastitoj nakladi objavljuje pjesničku zbirku *Ekvilibrij*, a 1968. godine zbirku *Pepeo i pepeo* (Perić, 2012.).

Poslije toga napisao je i objavio više od šezdesetak knjiga za djecu i odrasle (mnoge su u brojnim ponovljenim izdanjima) koje je nabrojala Javor (2007.), a ovo su neki njihovi naslovi: *Nevidljiva Iva* (1970.), *Razlavljeni lav* (1971.), *365 braće* (1972.), *Ja magarac* (1973.), *Preporučena ptica* (1975.), *Pjesme sa šlagom ili šumar ima šumu na dlanu* (1975.), *Male priče o velikim*

slovima (1976.), *Zeleni mravi* (1977.), *Zlatna nit* (1978.), *Jednodžeki Ok* (1981.), *Veseli zemljopis* (1983.), *Bonton: kako da ne postanem klip(ica) u sto lekcijica* (1986.), *Lovci tralalovci* (1986.), *Bosonogi general* (1988.), *Bijesne gliste* (1989.), *Ide jedna iduskara* (1989.), *Sto najzanimanja: što ću biti kad odrastem* (1990.), *Ljubav za početnike* (1991.), *Male ljudetine* (1993.), *Pusa od krampusa* (1993.), *Drvo hotel* (1997.), *Carski zez* (1999.), *Slone, volim te* (2000.), *Zmajevi i vukodlaci* (2004.), *Golema mrvica* (2004.).

Balog je najnagrađivaniji hrvatski pisac za djecu i mladež i već je dugi niz godina prisutan u obaveznoj školskoj lektiri. Isto tako, zastupljen je u svim pregledima hrvatske dječje književnosti i u mnogim čitankama, izborima i antologijama. Kao likovni umjetnik sudjelovao je na četrdesetak izložbi i dvadesetak bijenala i trijenala, a sam je ilustrirao i mnoge svoje knjige. Njegov likovni opus u čudesnom je suglasju s književnim djelima (Javor, 2007.).

Za svoja književna djela, ali i ilustracije te različite doprinose u pojedinim područjima dobio je puno domaćih, ali i stranih nagrada, a one su sljedeće:

- 1958. nagrada na Jugoslavenskom natječaju za humor u Piranu
- 1966. nagrada *Moša Pijade* za likovno-pedagoški rad
- 1967. proglašen je istaknutim likovnim pedagogom Hrvatske
- 1970. nagrada *Grigor Vitez* i nagrada *Mlado pokolenje* (Beograd) za knjigu *Nevidljiva Iva*
- 1971. Srebrno pero *Kerempuha* - Zagreb
- 1973. nagrada *Grigor Vitez* za knjigu *Ja magarac*
- 1975. nagrada *Ivana Brlić-Mažuranić*, priznanje na međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu i priznanje na međunarodnom sajmu knjiga u Moskvi za knjigu *Pjesme sa šlagom ili šumar ima šumu na dlanu*
- 1976. nagrada *Zmajeve dečje igre* (Novi Sad) za stvaralački doprinos suvremenom izrazu u književnosti za djecu na tlu Jugoslavije
- 1978. Goranova plaketa - Zagreb
- 1983. nagrada *Ivana Brlić—Mažuranić* i nagrada *Grigor Vitez* (za ilustracije) za knjigu *Veseli zemljopis*
- 1987. nagrada *Ivana Brlić-Mažuranić* za knjigu *Bonton ili kako da ne postanem klip(ica) u sto lekcijica*
- 1989. nagrada *Ivana Brlić-Mažuranić* za knjigu *Bosonogi general*

- 1991. nagrada *Grigor Vitez* za knjige *Sto najzanimanja* i *Ljubav za početnike*
- 1996. diploma časne liste IBBY (IBBY HONOUR LIST - Basel) za knjigu *Pusa od krampusa*
- 2002. nominacija za nagradu *Hans Christian Andersen* za književnost (IBBY - Basel)
Mihail Marinović iz Pariza dodijelio je Balogu novčanu nagradu za pjesmu *Konobar* iz zbirke *Sto najzanimanja*
- 2003. povelja *Visoka žuta žita* za trajni doprinos hrvatskoj književnosti
- 2004. nagrada *Mali princ* (Tuzla) za knjigu *Zmajevi i vukodlaci* koja je proglašena najboljim ostvarenjem za djecu u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji
2004. nagrada *Kiklop* – Sa(n)jam knjige u Istri zbirci *Zmajevi i vukodlaci* za dječju knjigu godine
- 2004. *Zlatna puntina* za najbolju knjigu aforizama u Blatu na otoku Korčuli za knjigu *100% ćemo biti tropa kad nas pod svoje uzme Europa*
- 2005. posebno priznanje nagrade *Grigor Vitez* za vrhunsko stvaralačko dostignuće u autorskoj knjizi – slikovnici *Golema mrvica*
- 2006. posebno priznanje Prvog hrvatskog biennala ilustracija za inovativne ilustracije u autorskoj slikovnici *Golema mrvica* (Javor, 2007.)
- 2010. druga nagrada na Trećem hrvatskom biennalu ilustracije
- 2011. Zlatna ptica nagrade *Grigor Vitez* za vrhunska stvaralačka dostignuća i ugrađivanje najviših likovnih i književnih vrijednosti u slikovnice i knjige za djecu
- 2013. posebno priznanje Nagrade *Grigor Vitez* za ilustriranu knjigu *Ja magarac*
- 2014. velika nagrada - *Grand Prix* na Petom hrvatskom biennalu ilustracije
- odlukom predsjednika Republike Hrvatske Balog je odlikovan REDOM DANICE HRVATSKE S LIKOM MARKA MARULIĆA (Javor, 2017.).

Zvonimir Balog preminuo je 2. studenog 2014. godine u Zagrebu. Javor (2007.) ističe kako njegova djela promiču književne i ljudske vrijednosti te da su ona odraz Balogove ljubavi prema djeci i njegove želje da sva djeca ostvare pravo na igru i sretno djetinjstvo.

4. Igra u poeziji

Baloga igra riječima u poeziji povede, zavede i tako zaboravlja na sva pravila. Zbog toga njegova poezija daje djetetu „igru i smijeh, radost i ljepote djetinjstva, stvaralačku radoznalost i ljubav“ (Diklić, 1996:6). Ti pojmovi su neodvojive odrednice smisla čovjekova, a posebice djetetova života. Međutim, Balogov svijet djetinjstva je izokrenuti svijet stvarnosti jer je to svijet koji se temelji na igri i humoru kao fiziološkoj i stvaralačkoj potrebi djeteta (Diklić, 1996.).

Balog u igri vidi temeljni smisao književnosti, rekao je: „Igra je ono najkreativnije u ljudskome rodu, to je ono što često nazivamo poezijom. Igra je ekvivalent za poeziju. (...) Ali istodobno, igra je svojevrsan izvor ljudske radosti“ (Hranjec, 2000:85, prema Zalar, 1990.).

Njegove pjesme s obzirom na teme, motive koji prevladavaju u njegovoj poeziji govore o:

- djetinjstvu, dječjoj igri (npr. *Igre, Da sam kralj, Kad sam mali bio,...*)
- igri riječima (npr. *Što se od VODE pravi, Klim se klimatao, Što rade životinje kad hoće da se rukuju,...*)
- prirodi, prirodnim pojavama i bićima (npr. *Što čini vjetar, Tko daje upute stablu, Ako su oblaci ovce,...*)
- predmetnoj stvarnosti u prirodi i životu (npr. *Cipele, Glava od čavla, Semafor, Šibica-genije,...*)
- etici i filozofiji života, intimnim osjećajima i međuljudskim odnosima, religioznim motivima (npr. *Negdje u nekoj zemlji dalekoj, Kome dati odlikovanje, Svjetlost, Zašto neke ptice, Ljubav, Udvoje, Božić,...*)
- hrvatskoj domovini, njezinim planinama, rijekama i otocima (npr. *Velebit, Učka, Drava, Sava, Rab, Hvar,...*) (Diklić, 1996.).

Balog svoju poetsko-stvaralačku igru ostvaruje kao:

- jezičnu igru riječima
- igru značenjem riječi
- igru predmetima, bićima i pojavama prirode i društva (Diklić, 1993.).

Dalje ću predstaviti nekoliko zbirki pjesama.

4.1 Nevidljiva Iva

Diklić (1993.) govori da je Balog ovom pjesničkom zbirkom uveo novu poetsku kvalitetu u dječju poeziju, takozvanim balogovskim postupcima.

Zbirka ima stotinjak pjesama sa sljedećim poglavljima: *Pjesme o vodi, Jedna pjesma o vinu, Igre, Pjesme za razmišljanje, Zvezdane pjesme, Pjesme sa blagim dodatkom vode, Glavate pjesme ili pjesme o glavama, Pjesme s okusom mraka, Ovu pregršt nazovite kako hoćete* i *Posljednja pjesma* (Balog, 2017.).

U zbirci se Balog igra na različite načine i ima puno vrsta jezičnih igara. No, neke pjesme imaju i dublji smisao koji se vidi u poantama, a zbog toga i njegove igre dobivaju veću vrijednosti jer njima izriče tu poruku. Uz jezične igre, u zbirci se mogu naći i originalne slike, dosjetke, metafore i humor, smijeh koji je čest baš kao i igre. A to se vidi i u pjesmi *Kako se pjesma pravi* u kojoj Balog naglašava da se u pjesmu treba uvrstiti smijeh (Hranjec, 2000.).

Hranjec (2006.) ističe da se već u naslovu zbirke, a i poglavlja, vidi Balogova jezična igra gdje osamostaljivanjem jednog dijela riječi nastaje druga. U pjesmama se vidi puno različitih jezičnih igara, a najpoznatija je nonsensno-etimološka, kada jedan dio riječi nema etimološku vezu s prethodnom iz koje se ona izvodi, nego samo fonemsku, npr. *Sastali se/ LAVor,/ LAVina,/ sLAVina,/ gLAVonja,/ gLAVa gologLAVa...* (Balog, 2017:67). Osim jezičnih igara, u zbirci se mogu naći i originalne slike, metafore i dosjetke, npr. *Može li vrijeme/ ostariti/ umrijeti/ ili se pokvariti?* (Balog, 2017:63), no tu su i stihovi sa ironijom, *postoje glave što ničemu ne služe/ osim što muhe oko njih kruže* (Balog, 2017:102).

Diklić (1993.) govori da Balog svojim pjesmama u ovoj zbirci:

- potiče djecu na igru s predmetima, bićima i pojavama svijeta (npr. *Što čini vjetar, Nevidljiva Iva, Kad bi pjesnici...*), na igru tvorbe riječi, igru preobražavanja riječi te igru riječima i njihovim značenjem - pravim i prenesenim (npr. *Gnjavator, Što se od VODE pravi, Što se od VINA pravi...*)
- uključuje dijete u igru (npr. *Igra prva, Igra ocvalog cvijete i vjetra, Dok sam učitelj bio...*)
- potiče na zamišljanje i sanjarenje, budi radoznalost i traži odgovore na mnoga pitanja (npr. *Ljuljačka na orahu, Moja zvijezda, Gdje je noć danju...*).

Hranjec (2000.) ističe da je ova zbirka međašnja za dječju hrvatsku poeziju. Isto tako misli i Javor (2007.) koja govori da je ona označila potpuni raskid s tradicijom dotadašnjeg hrvatskog dječjeg pjesništva. Nadodaje i da je zbirka potpuno nova i originalna po temama i stilu kao i po načinu na koji se služi jezikom. Tim karakteristikama Balogu je osigurala mjesto prvaka hrvatske suvremene poezije za djecu. Svojom svježinom danas osvaja jednako kao i u vrijeme kada je nastala.

4.2 Veseli zemljopis

Ova pjesnička zbirka sadrži oko šezdeset pjesama. U prvom dijelu poglavlja su: *Krka – velika blistava jegulja* i *Na Žumberku svaki striček pije cviček*, a u drugom: *Hrvatska Polinezija*, *Hrvatski safari*, *Kvarnerski otoci* i *Na brus sunce brusi svoje žute sablje* (Balog, 2000.c).

Veseli zemljopis je poetsko-likovni mozaik o hrvatskoj domovini te o njezinim planinama, rijekama i otocima. U njoj se ne spominju samo prirodne ljepote domovine, nego je ona i mala riznica o naravi i običajima ljudi u njoj, o postupcima i ponašanju čovjeka prema okolišu (Diklić, 1996.).

Skok (2000.) govori da su u njoj duhovito, svježije, originalno i s razigranom maštom opjevane hrvatske, planine, rijeke i otoci. Originalnost ove zbirke je i u tome što ju je sam pisac ilustrirao te uspješno spojio likovni i pjesnički govor u jednu cjelinu. U takvoj simbiozi nastao je karakterističan uzorak moderne domoljubne lirike koja nije povijesni mit nego zemljopisna stvarnost.

Zbirka otkriva djeci dio domovine, širi spoznaje o njoj te govori o izgledu, podrijetlu, prirodnim ljepotama, ekološkim problemima te o materijalnoj i duhovnoj kulturi naših otoka. Isto tako, ona prirodno i na nenametljiv način emotivno vezuje dijete za hrvatsko tlo i obogaćuje mu rodoljubne i druge osjećaje (Diklić, 1993.).

Diklić (1993.) govori da osnovu pjesama čini neko karakteristično svojstvo hrvatskih planina, rijeka, otoka kao npr.:

- ime (*Balun, Jabuka, Tajnik,...*)
- govorna karakteristika (*Brač*)
- podrijetlo vezano za tok, smještaj, položaj zemljopisnog pojma (*Drava 2, Palagruža, Mrtvo More,...*)

- prirodna, turistička atraktivnost (*Drava, Žumberak, Korana,...*)
- ekološka problematika (*Sava, Kupa, Dobra,...*)
- materijalna i duhovna kultura (*Krk, Hvar, Pag,...*).

Balog ovom zbirkom ne opisuje samo hrvatske otoke, rijeke, planine, on ih oživljuje, daje im svojstva bića, razgovaraju s nama, potiču nas na maštanje i razmišljanje o postojanju i životu hrvatskih prirodnih dragulja te o odnosu ljudi prema njima (Diklić, 1996.).

Oživljavanje se ostvaruje se u pjesmi *Balun* u obliku nogometne utakmice čiji su igrači otočići: *Za Kornate još i danas igraju/ reče mi trener malo ljut,/ Mrtenjak, Mrtovnjak, Gustac, Golac, Žut,...* (Balog, 2000:51).

Diklić (1993.) govori da jezičnu igru u ovoj zbirci potvrđuju mnoge pjesme, a ona se temelji na izboru riječi, vezi i odnosu između njih, ponavljanjima, tvorbi i značenju riječi. Balog piše da se Sava boji hladne podstanarke Drine i *da se veseli što će za muža Dunav dobiti,/ ne bi se na mjestima na zapad kušala probiti* (Balog, 2000:9). No, poslije toga nadodaje da *Dunav i nije prilika neka vrlo,/ i on je pun smeća i mulja do grla* (Balog, 2000c:9).

4.3 *Sto najzanimanja: Što ću biti kad odrastem*

U ovoj zbirci, kao i u zbirci *Pjesme sa šlagom ili šumar ima šumu na dlanu*, prevladavaju teme i motivi o zanimanjima, ali je opsežnija od nje. Ima oko sto pjesama u dvanaest poglavlja, a ona su sljedeća: *Od temelja do krova, U slast, Sanje zvane putovanje, Medicinska sestrična i zvanja slična, Od glave do pete, Vjetar igre, Između vode i vatre, mirisa i dima, Moj djed je bio kovač, Kako sebe uloviti kako se preskočiti, Cirkus oko nas, Najljepše zanimanje i Zanimanja budućnosti* (Balog, 1990.).

Balog (1990.) govori da postoje ružne riječi, uzbudljive, dosadne, uznemiravajuće i ugodne, lijepe. On riječ *rad* svrstava u red lijepih riječi jer njeno pravo značenje i draž pokazat će se kada se pročita unatrag. Tada ona glasi *dar*. Razlozi zašto riječ *rad* postaje *dar* je mnogo, to jest onoliko koliko je i zanimanja jer svaki *rad* uzvraća onome tko radi nekim darom. Voćar će dobiti voće, vrtlar povrće, ribar ribu, pekar kruh, slikar sliku, pčelar med, pjesnik pjesmu,... On nas ovom knjigom želi podsjetiti na pojedina zanimanja, ona

svakodnevna, ona koja iščezavaju, ali i ona koja dolaze. Također, želi nam ukazati da je svaki rad jednako vrijedan i potreban, ako se radi savjesno.

Zbog toga se u zbirci mogu naći različita zanimanja, *Čistač ulica ili škovacin,/ što je isto,/ brine da iza vas kad prođete ulicom opet bude čisto* (Balog, 1990:87), *Vatrogasac koji je uvijek spreman/ da obuzda plamenu neman* (Balog, 1990:89), *Klobučar* što slično je *što i obućar/ samo što KL više ima./ On brine da glavu ne napadne zima* (Balog, 1990:62), *Pjesnik koji ima najveće srce na svijetu* (Balog, 1990:78), *Noćni čuvar koji danju spava ko i sova,/ noću zabušava,/ drijema ispod svoga krova... Ali lopova niotkuda/ da olakša položaj ovome zvanju./ Ni tatima se više noću ne vrluda/ i oni sad posao obavljaju danju*“ (Balog, 1990:88),... Međutim, samo je jedno zanimanje posebno, a Balog o njemu piše ovo: *Najljepše je od svih zanimanja/ kad je čovjek dijete* (Balog, 1990:116) jer je ono bezbrižno, sretno i može uživati u igri, slobodi, smijehu,...

Balog je na kraju svog pogovora nadodao i ovo:

„Kada se već zanimanje u životu ne može zaobići, tada je najbolje odabrati ono koje ćeš moći najviše voljeti. Odabereš li takovo zanimanje – tvoj rad postat će igra. A igra, zar ne, ne može nikad zamoriti. To može samo rad koji se ne voli, koji se mora i koji je bez smisla“ (Balog, 1990:123).

5. Igra u prozi

Balogova originalnost, igrivost i duhovitost najbolje se vidi u njegovoj poeziji. Međutim, ne može se zanemariti ni njegova proza u kojoj je na poseban način duhovito prikazao pojedine znakovitosti djetinjstva suvremenog svijeta i suvremenog djeteta (Diklić, 1996.).

Budući da nema velikih razlika između jezika njegove poezije i proze, mnogi znaju i njegova prozna djela svrstati u poeziju jer su mu rečenice ritmične, ponegdje se rimuju, to jest građene su gotovo istim postupcima kao i pjesme. Kako god da Balog piše i razvija svoje priče, uvijek se vraća nekoj vrsti igre (Težak, 2007.).

Balog se općenito predstavlja kao pjesnik pa njegova proza ne dolazi toliko do izražaja. Međutim, Balog svojom prozom potvrđuje poeziju, i obratno, ne samo zato što se igre nalaze i u poeziji i u prozi, nego zato što je time pokazao da ni jedan književni rod nije zapreka za postignuće vrhunskih, humornih književnih vrsta (Hranjec, 2004.).

U njegovoj prozi postoje dva svijeta: stvarni i izmišljeni. Oni se u nekim proznim djelima isprepliću i tako se dobije novi svijet dječje stvarnosti balogovskog tipa. Takvom svijetu Balog daje nova značenja, prikazuje ga novim jezikom obogaćujući svoju prozu originalnom duhovitošću. Često su u njemu predmeti, bića i pojave te odnosi među njima neočekivano i neuobičajeno izokrenuti. Njegovu prozu, kao i poeziju, obilježava nonsensnost i neočekivanost sa svrhom da:

- zabavi i nasmije čitatelja, ali i da upozori na sve paradokсне društvene i moralne pojave suvremene stvarnosti
- izrazi piščev humoristično-ironičan stav i odnos prema tim pojavama (Diklić, 1996.).

Balogovu prozu ne karakterizira fabulativnost, kao u romanima prije njega, nego anegdoticnost, duhovitost, dosjetljivost, blaga ironičnost, to jest misaonost i lirizam. Njegova proza je asocijativna i maštovita, a slikovitost i česta ritmičnost proznog teksta daju mnogim njegovim pričama obilježje pjesama u prozi. Balog je svojim djelima uspio uskladiti dječje iskustvo s literarnom situacijom i tako je približio djetetu svijet književnog djela te ga uvukao u književno zbivanje na način da se identificira s njegovim likovima, sa

situacijom, da sudjeluje u akciji, pustolovini te da živi u svijetu igre, šale i smijeha (Diklić, 1993.).

U daljnjem radu govorit ću o nekoliko Balogovih proznih djela.

5.1 *Bosonogi general*

Ovaj roman je rađen stvaralačkim postupkom sljedećih proznih vrsta: crtice, impresije, bajke, novele, dnevnika i romana, i to tako da svaka pripovjedna dionica čini jedan doživljaj, to jest šaljivo-duhovitu situaciju iz djetinjstva u vrijeme prije Drugog svjetskog rata te tijekom njega. Iako se govori o ratnim vremenima, slike nisu pesimistične jer cijeli roman odiše vedrinom šaljivošću i duhovitošću (Diklić, 1993.).

Balog je u ovom romanu autobiografski doživljaj temeljno polazište za pisanje. Ne može se govoriti o konkretnoj vrsti romana jer je malo dnevnik, malo novela, a malo i bajka. Također, roman nema napetu i konkretnu radnju, kao što to biva u dječjim romanima, nego sam niz doživljaja dječaka Škvarca (Hranjec, 2006.).

Roman se sastoji od dva dijela: djetinjstva i školovanja u rodnom selu i nastavak školovanja i život u gradu. U prvom dijelu na sugestivan lirski duhovit način priča o svom djetinjstvu od rođenja do završetka niže pučke škole, a u drugom o teškom i burnom životu školovanja i boravka u gradu (Balog, 2007.).

Ovo je antiroman u kojem nije dominantna fabula, kolektivna i herojska uloga dječjih likova u društvenom životu, nego lirizam, nonsensnost i misaonost te individualizirana, slobodna djelatnost pojedinca (Diklić, 1996.).

Roman je većinom autobiografskog karaktera, a ponegdje su i izmišljene situacije. U samom naslovu simbolizirano je piščevo djetinjstvo: siromašno, ali slavno i bogato poput životnog puta ratnog generala. Svaka prozna minijatura čini cjelinu za sebe, ali su istodobno sve povezane glavnim likom, bosonogim generalom, to jest piscem (Diklić, 1996.).

Diklić (1993.) govori da su u ovom romanu stvaralački postupci: humoristično pripovijedanje, detaljno opisane situacije, dnevnički zapis, lirizam i refleksivnost.

Balogov humor vidi se i kada se duhovito poigrava naslijeđenim svojstvima bosonogog generala i govori da su *oči djedove, babina usta, mamin*

smješak, bratov glas, ujakove noge, stričev korak (Balog, 2007:10). Napisao je i:

Kako ništa nije bilo moje, nisam imao što ni paziti, ni čuvati. Trošio sam ujakove noge provlačeći se kroz živice, trčeći strništima... Pričao sam gluposti babinim ustima, smješkao se materinim osmijehom, gdje i nije trebalo. Derao se bratovim glasom... Sve u svemu ja nisam bio dijete, nego neki čudnovati kljunaš skrpljen od dobrotvornih priloga rodbine, auto napravljen na otpadu (Balog, 2007:10-11).

Također, Diklić (1993.) ističe da je težište na humorističnim situacijama i slikama iz djetinjstva, lirskim utiscima i dubokim razmišljanjima etičkog i egzistencijalističkog usmjerenja. Uz ove komponente postoji i pustolovnost, avanturistički pristup u pripovijedanju događaja ili opisivanju pojava. Pojave su antropomorfizirane: *Da sve bude gore, neopazice se došuljala noć, kao vampir, kao lopov* (Balog:41).

5.2 *Bonton 1, 2 i 3: Kako da ne postanem klip(ica) u sto lekcijica*

Knjiga *Bonton 1* podijeljena je na sljedeća poglavlja: *U kući, Za stolom i te glupe stvari, Pozdravljanje, hodanje i slično vodanje, U školi, Čuvanje okoline, U javnim ustanovama i Kako naći sebe*. Na smiješan način govori se o tome kako da se ostavi dobar dojam, to jest kako postati ugodan drugima. Iako se knjiga bavi ozbiljnim pravilima, pravilima ponašanja, ona nije ni po čemu ozbiljna jer u njoj nema riječi kao što su: moraš, trebaš, ne smiješ,... (Balog, 2000.a).

Ova knjiga započinje naslovom *Treba li prije uporabe knjigu promućkati?* što je zapravo predgovor. Već tu se vidi piščeva igra jer govori da ne voli predgovor, kao ni predjela, predkruh, predkolače, predsladoled, predlopte,... Na kraju i daje odgovor na postavljeno pitanje: *Knjigu ne treba, ali treba promućkati glavu! Odnosno, glavom valja mućnuti svaki put kad se nađeš pred nekom zaprekom. U njoj uvijek spava, kao u Aladinovoj svjetiljci, neki div koji ti u svemu može pomoći. Probudi ga!* (Balog, 2000a:6). Igra se vidi i u naslovima, a u nekima ima i rime - *Tko se zubara boji, sa zubima loše stoji* (Balog, 2000.a).

Pisac na različite načine daje do znanja što je dobro, a što ne. U priči *Nastoj, kad si u kinu, da ti ne pukne film* pisac nagovara čitatelja da se ne ponaša lijepo, no na kraju govori zašto to nije dobro i do čega to može dovesti. No, osim

lijepog ponašanja, drugi cilj je zabaviti čitatelja, a on to jako dobro radi svojom nonsensnom gramatikom i stilistikom, maštovitošću, poznavanjem dječjeg žargona i modernog dječjeg života (Crnković, 2000.).

Bonton 2 nastavak je prve knjige i namijenjena je malo starijoj školskoj djeci te se bavi dubljim i temeljitijim pitanjima. Samim naslovima poglavlja vidi se piščev humor te da će djeca usvojiti pravila ponašanja na zabavan način, a ona su sljedeća: *Tko si, odakle dolaziš, kamo ideš, Mogu li biti zadovoljan sam sa sobom, Iskušenja samog đavla, Kako jesti, kako na vece-školjku sjesti, Kazalište i pokazivalište, Oko kućnog praga, I ulica je predvorje tvoga doma te Potpuno je jasno, štreberima je u školi krasno* (Balog, 2000.b).

Ovaj dio ni po čemu nije drugačiji od prvog dijela, i dalje je ista tematika i postupci, samo su teme o kojima se govori proširene. Međutim, postoje i razlike jer su u drugome dijelu bolje naglašeni problemi ličnosti i brušenje karaktera. Pisac sve češće ulazi u ulogu filozofa koji pokušava odgovoriti na osnovna životna pitanja (*Tko si, odakle dolaziš, kamo ideš*), tumača, a i graditelja etičkog kodeksa (životne vrijednosti), pa čak i psihoterapeuta koji pokušava liječiti različite frustracije (visina, duljina nosa, trema,...) ili karakterne slabosti (plašljivost, egoizam, snobizam,...), ali i poticati vrline (hrabrost, tolerantnost, odvažnost,...). No, uz takve uloge malo je teže ostvariti humor pa ponegdje on prelazi u ismijavanje ponašanja, a iz takvog oblika pisanja prelazi u pjesmu-priču, nonsensnu liriku i priču (Crnković, 2000.).

Treći nastavak *Bonton 3* bavi se osjećajima, karakterom, osobnošću te autor pokušava savjetima pomoći djeci kako da se snađu u pojedinim stanjima psihičke nesigurnosti, borbi protiv dosade, nesigurnosti, lijenosti, straha, stresova. Osim ovim temama, pisac se bavi i temama poput smrti, vjeri te spolnom obrazovanju mladih. Budući da su teme ozbiljnije, knjiga je manje humoristična, a više ironična i satirična te u pojedinim dijelovima i posve ozbiljna. No, te značajke ne umanjuju zanimljivost i humorističnost knjige. Naslovi poglavlja knjige su: *Nitko nije uvijek pametan osim budale, Karika u nosu govori tko su, A ti, kako si ti? Izvrstan ti dan!, Živjeti iz ljubavi prema životu da se mjuzikl života ne pretvori u dramu, Oni koji su otišli nisu posve nestali, Ima li Boga i Seksualni amateri* (Balog, 2013.).

Pričom *Kada nekome nisu ovce na broju* Balog govori o tome što napraviti kada nekome nedostaju ovce. Možemo je shvatiti doslovno, šaljivo ili pak metaforično, ironično.

„Može ga se pričekati da ih još jednom izbroji, ne treba odmah s njim prekidati svaku vezu. Lako je moguće da se prebrojio. Može se organizirati potjera za ovcom koja nedostaje. Ako se ovca ne javi, to je znak da ju je nešto razderalo u trenutku dok je vlasnik na uglu prodavao zjake“ (Balog, 2013:68).

Poslije nadodaje i *pozivam one koji imaju ovcu viška, da mu je prepuste, da se udruže* (Balog, 2013:68).

5.3 Zeleni mravi

Ova zbirka sadrži četrdesetak priča sa sljedećim naslovima cjelina: *Ako ti je prijatelj slon moraš li i ti biti kao on, Zaveže li se mišu za rep olovka postat će mišolovka, Kako zatupiti oštrog psa, Izgubio sam obraz molim poštenog nalaznika da mi ga vrati, Zafrknute priče i Tko ledeno srce ima u njega je vazda zima* (Balog, 1996.).

Ovom zbirkom Balog pokazuje da ima sluha i za basne, bajke, legende, znanstvenofantastične priče i druge. Njegove priče opet se izdvajaju od ostalih priča takve vrste svojom originalnošću. Likovi nisu isti kao kod ostalih književnika, mnogo su složeniji. U ovoj zbirci malo smanjuje leksička poigravanja koja ne prevladavaju, ali ih ima, a vide se i u priči *Šišmiš*:

Jedan je vol htio biti pametan, načitan i napisan pa je krenuo u školu. Kad je završio sve škole, položio je i doktorat. Tako je vo postao DRvo. Dokorate su još dobili DRipac, DRozd, DRen, DRob, DRakula, DRonta, DRoplja, DRagulj, a osobito DRvosječa. On je doktor za obaranje stabla, doktor za jedenje sira, luka i slanine i doktor za pijenje iz boce (Balog, 1996:33)

No, Težak (2007.) se pita: je li to piščeva zabavna igra riječima koje počinju istim slovima ili pak ironija o situaciji u znanstvenim krugovima?

Balog voli nasmijavati čitatelje svojim djelima, a da smijehom možemo postići mnogo toga u životu slikovito pokazuje u priči *Smijka* koja započinje ovako: „*Smijka je bila svjesna vrijednosti svoga osmijeha pa se njime koristila kao novčanicom*“ (Balog, 1996:61). Dalje se opisuje kako se nasmijala kad god bi nešto poželjela i odmah bi to i dobila. Na kraju pisac dodaje kako je ona mogla dobiti i najljepšu ulicu, ali da je ovako bolje *Jer, zamislite, da je za osmijeh*

dobila ulicu, koliko bi samo svakoga dana morala oprati prozora (Balog, 1996:62). Tako se otvara pitanje: je li to pohvala skromnosti ili promišljanje o sreći koju ne donosi bogatstvo? (Težak, 2007.).

Ledeni vjetar započinje baš kao prava bajka: *Imao čovjek tri sina*, no Balog nadodaje i *kao što to biva u svakoj dobroj priči* (Balog, 1996:101). Težak govori da se baš po tome vidi da on neće biti pisac klasičnih bajki. No, i on ima standardne motive kao što je podjela nasljedstva na smrti. Iako se i tu vidi drugačiji način pisanja jer dvojici sinova ostavlja nešto vrijedno, a najmlađem sinu Jambreku vjetar. Razlog takvog nasljedstva Balog pronalazi u jezičnoj igri: *Ti si – reče otac slabašnim glasom – vjetropir i vjetrogonja i prikladnijeg dara od vjetra za tebe nema* (Balog, 1996:101). Nakon očeve smrti Jambrek je morao napustiti kuću i nije postao bogat, a nije se ni oženio kraljevnom kao što je to u ostalim bajkama. Nudile su mu se prilike za bolji život, ali nije prihvatio (Težak, 2007.).

Mnoge Balogove priče iz ove zbirke djeluju kao poziv za nastavak igre jer su one većinom vrlo kratke i djeluju kao šaljive crtice ili dosjetke. Prvo je svoju poetiku stvorio u poeziji, a onda je prilagodio i pisanju u prozi koju je i potvrdio ovom zbirkom (Težak, 2007.).

5.4 *Ja magarac*

Ova zbirka sadrži šezdesetak kratkih šaljivih priča koje su raspoređene u trinaest poglavlja, a one su sljedeća: *Takoreći ljubavne pjesme, Putoškrabi, Ekapoan ečirp, Mliječna priča s tučenim vrhnjem bez lješnjaka, Mini-priče, Okrugle priče, Mekane priče iz ovdjevine i ondjevine, Četvoronožne priče, Kose priče, Tobože poučne priče, Škakljive priče, Naoružane priče i Dobzo jutzo*. Na početku knjige pisac se ispričava zbog naslova zbirke i govori da *naslov izvrsno zvuči u ustima autora* (Balog, 2001:5), ali da bi moglo doći do neprilika kad bi ga netko drugi izgovorio. (Balog, 2001.).

Crnković (2001.) govori da se već u samom naslovu knjige i nazivima poglavlja vidi Balogova zaigranost i za zbirku da je najizvornija, najzačudnija, najveselija, najduhovitija, da sadrži najzreliji Balogov nonsens, najraznovrsnije jezične igre, to jest da su u njoj najbogatije zastupljena sva njegova nonsensna gramatika i stilistika te da najbolje prikazuje kako funkcionira njegova poetika. Razmišlja i o njegovim pričama, o tome možemo li ih nazvati pričama ako po

dužini variraju samo do nekoliko stranica te da se one ne razlikuju puno od pjesama, osim što su pisane u prozi, jer i u jednima i u drugima postoji poseban Balogov ritam i stilski postupci. Te priče ponekad su pjesme u prozi, pa kratke crtice, pa osebuje mini-priče, ali u svima prevladava pjesničko nad pripovjedačkim.

U ovoj zbirci postoje različite jezične igre. Na primjer u priči *Papiga Iga i mačak Ačak* vidi se da koristi igru kao i s *Nevidljivom Ivom*, dio riječi osamostaljuje i postaje zasebna. U pričama sa šeširov ubacuje glasove s i š, npr. *Dobšo jutšo, gošpodine šide*, sa zidom slovo z, npr. *Dobzo jutzo, gozpodine Zezirlovski* te sa stropovima slovo s, npr. *Isvolite, sto ste seljeli*. Već se u samom naslovu priče *Islovana miješa* vidi da će se pisac igrati miješanjem slova i to je napravio na sve moguće načine. Pita se *tko mi je to izslovao miješa?* (Balog, 2016:187), te kasnije nadodaje da je jedan od mogućih razloga *pomašinena kvara za pisanje* (Balog, 2016:187) i da je to *da te od muke zaželi boludac* (Balog, 2016:187). Na kraju dodaje *noš ješto: mamajte slušu, nemojte nočno u kas telad gledaviziju jer bi vas mogla glaveti bolja. Kad mrakne pad, kredite u ivet i nemojte ispod pokrivača ježiti plazik i sladati lizoled: od njega hoće grliti bolo* (Balog, 2016:188). I svojem imenu je izmiješao slova te se potpisao kao *Banimir Zvolog*. Crnković (2001.) nadodaje da te njegove male „priče“ nisu priče koje bi uspavale dijete. Baš suprotno, one ga tjeraju da budu budna i pažljivo slušaju što će se dogoditi ili pak odgonetnuti što je pisac želio reći svojim igrama.

6. Oblici Balogove jezične igre

Balogova jezična igra, i u lirici i u prozi, ima puno različitih vrsta i podvrsta i teško ih je sve nabrojiti. No, mogle bi se podijeliti na jezične i na igre koje su temeljene na smislu, na promjeni značenja, a dijele se na:

- a) fonemske igre - one gdje fonem postaje fonostilem (ima stilsku funkciju), npr. „fiziološki“ f: *Moj fafa vove se Maffin* (Moj tata zove se Martin); „fonemsko razlijevanje“ prema matičnom glasu: *Dobzo jutzo, gozpodine Zezirlovski, kako zte zpavali?*; fonem u funkciji grafostilema: *Tren prije negoli je preminula/ šibici je sjajna ideja ssssssssssssinula*;
- b) morfemske igre - najčešća nonsensna etimologija: *RUS, pRUS, viRUS*; metateze: iz riječi *nosorog – rogonos*; zamjene slogova/morfema u sintaktičkoj cjelini: *Kasan je strauboj/ jednodžeki ok*; osamostaljivanje dijelova riječi: *Nevidljiva Iva*; nonsensne tvorbe: *visibaba – visimama, visiteta*;
- c) sintaktičke varijacije - anagrami: *Oko mene su hodi ljudali i u gledu me čudali*; rečenične inačice – zamjena mjesta rečeničnih dijelova;
- d) leksički ludizmi - nonsensna analogija, suprotnosti: *žarulja – mrakulja*; tvorba riječi prema jednom modelu: *ćubasti kakadu – cerekasti smijadu*;
- e) ortografske, pravopisne igre: *blijesava pritća,...* (Hranjec, 2006.).

Crnković (2007.) piše o dva glavna područja Balogove nonsensne igre, a to su: tvorba riječi i sintagmatske igre. Tvorbu riječi dijeli na:

- a) pučku etimologiju: igre s nastankom riječi, npr. za riječ tulipan tumači se da je nastala od riječi tuliti i riječi pan i iz toga Balog piše priču *Tulipan* u kojoj *pan tuli* jer je žedan – cvijeće treba zalijevati;
- b) nonsensnu (kompjutorsku) etimologiju: *LAV* u riječima *LAVor, sLAVina, LAVina, gLAVonja,...* (*Na kongresu lavova*); *RUKE* u *zaRUKE, opoRUKE, bRUKE (Ruke)*;
- c) nonsensnu analogiju: prema riječi *mamut*, *mamu + t*, napravi se nova riječ *tatut*, *tatu + t (Zbog čega su izumrla mamuti)*;
- d) izdvajanje i osamostaljivanje dijela riječi: *Bav* se izdvoji iz riječi *ljubav* koji postaje „junak“ priče (*Ljubav*) ili *Tac* iz riječi *škrtac (Škrtac Tac)*;
- e) stvaranje nepostojećih imenica iz postojećih glagola i obrnuto: pjesma *Klim se klimatao*: *klimatati se – klim, bacakati se – bac, klatiti se – klat*,

ptica – ptičiti se, sat – satiti; može se i kombinirati s nonsensnom etimologijom pa se: dur duri, mol moli, vrt vrti,...;

- f) dodavanje istog, stranog ili domaćeg, sufiksalnog morfema na imenice različitih rodova i značenja: u pjesmi *Gnjavator* ima riječi: gnjavator, glavator, kućator,..., u pjesmi *Ide jedna iduskara* ima iduskare, cvatuskare, slušuskara,...;
- g) tvorbu po jednom modelu (riječi ili sintagme): po modelu ćubasti kakadu nastaju riječi, stanari nebodera, od koji prve završavaju na *-sti*, a druge na *-du* pa su tu: *čudasti skakadu, zijasti pjevadu, budalasti vikadu*,...;
- h) nonsensnu modernizaciju: u pjesmi *Srpanj* Balog predlaže da se taj mjesec umjesto po srpu zove po *kombajnu – kombajnanj*;
- i) antonimičku tvorbu riječi: prema žarulji koja proizvodi svjetlo, izmišlja antonim, *mrakulju* koje proizvodi mrak; nonsensnom analogijom dobivaju se *mrakulje* od 30 vati za djecu, 50 za bolesnike,... (*Mrakulja*);
- j) podešavanja nastavka pri nonsensnoj zamjeni funkcije u rečenici: u rečenici *Mama je tada radosna* subjekt i dio imenskog predikata zamijene funkciju pa se dobije nonsensna rečenica *Radost je tada mamozna* (*Kako dan provodi mene*);
- k) nonsensnu metatezu: premještanjem dijelova riječi *motorkotač* nastaje *kotormotač* (*Kotormotač*);
- l) čitanje odostraga: npr. riječ *priče* čitana odostraga postaje *ečirp*;
- m) zamjenu dijela riječi radi tvorbe novog, nonsensnog značenja: iz riječi *visibaba* analogijom nastaju nove riječi *visimama, visiseka, visiteta* (*Visibaba*).

U sintagmatskim igrama Balog se najviše igra neslobodnim ili poluslobodnim sintagmama u kojima je značenje metaforičko, preneseno. Doslovno iliti demetaforizirano shvaćanje takvih sintagmi može dovesti do nonsensnih situacija koje se mogu na mnoge načine varirati, a kod Baloga postoje sljedeće varijante, trikovi:

- a) doslovno shvaćanje pojedinih sintagme ili fraze: npr. u priči *Dan rada* govori se da taj dan *pada u ponedjeljak* pa dijete želi vidjeti kako on pada i gdje;
- b) zamjena dijela sintagme: u priči *Čaša razgovora* Balog nezamjenjivi, prvi dio sintagme na različite načine mijenja te nastaju nonsensne

sintagme poput pola čaše razgovora, litra razgovora, ili pak mijenja drugi dio antonimskom riječi pa nastaje čaša šutnje;

- c) zamjena dijela sintagme sličnim dijelom po zvuku koji odgovara novom sadržaju: npr. naliv-pero se zaljubilo u kliješta i to je bila ljubav *na prvi pogled*, no budući da je riječ o naliv-peru i kliještima, fraza se mijenja i postaje ljubav *na prvi potez*;
- d) dodavanje istog atributa riječima različita značenja: npr. iz pokvarenog sira nastaju pokvareni sat, pokvareni ljudi, pokvarena voda;
- e) sudari dijelova sintagme po značenju: slijedeći pučki model da netko može biti *jako slab*, Balog u priči *Nepoštenjak* razvija nove sudare govoreći da se nepoštenjak može *pošteno ispavati* i sl.;
- f) zamjena stalne odredbenice tuđom stalnom odredbenicom: npr. za glavu se kaže da je *gologlava*, a za noge da su *bose*, no ovim postupkom nastaje *bosa glava* i *gologlave noge*;
- g) prilagođavanje izraza novom subjektu: npr. kod Baloga će šuma izreći nebrigu za dječakov problem s: *lista se meni*, *zec sa skače se meni*, trava *zeleni se meni* i sl. (Crnković, 2007.).

7. Balog u očima kritike

Nikola Pulić: „...Zvonimir Balog nema razloga za strah od kritike jer je u svojoj prvoj knjizi stihova za djecu *Nevidljiva Iva* unio mnogo svježine i topline u tu inače zahlađenu književnu vrstu u nas. Balog ne mudruje, ne poučava nametljivo, on se pišući igra (iako mu to nije isključivi cilj), igrom – piše. (...) Razbija „uhodane“ i često banalne forme kazivanja, gradi vlastiti ritam i vlastitu rimu. Razigrava dječju maštu do duboke spoznajnosti percipiranjem svega što nas okružuje“ (Javor, 2007:49, prema Mladost, 1970.).

Mirko Todorić: „*Veseli zemljopis* je knjiga vedrine, u kojoj se može naučiti mnogim pametnim stvarima, pa i o zemljopisnim pojmovima – sve to na balogovski lak način. (...) Oživljavaju u ovoj zbirci rijeke, gradovi, planine... Pričaju o sebi priče, ulaze u događaje, izlaze iz povijesti ili u nj vraćaju, a sve to na način lagan, razumljiv i nadasve simpatičan. Posebno su dražesno oblikovani jadranski otoci. Pjesnik, vidi se, veoma dobro poznaje povijest i zemljopis u pjesmotvorenih otoka, a poznaje i običaje stanovnika pojedinih otoka, poznaje i njihov jezik“ (Javor, 2007:88, prema Galeb, br. 3-4, 1984.).

Ranka Javor: „Godine 1990. objavljena je Balogova pjesnička zbirka *Sto najzanimanja: što ću biti kad odrastem* duhovita pjesmarica o stvarnim i ponekim izmišljenim zanimanjem. I ovdje se Balog pojavljuje kao iznimno maštovit pedagog-pjesnik za kojega ne postoje neprikladne teme. Balog je majstor pjevanja koji će od naoko banalnog i običnog čarolijom svoga stiha stvoriti mudro, zabavno i neobično“ (Javor, 2007:18).

Ranka Javor: „Prvi Balogov roman za djecu *Bosonogi general* izuzetno je i originalno prozno djelo. Radi se o humorističnoj autobiografiji u kojoj Balog opisuje zgrade iz vlastita djetinjstva i mladenaštva. (...) Iz Balogovih sjećanja na djetinjstvo nastao je jedan od najboljih suvremenih dječjih romana. (...) Kao i u poetskom izrazu i u Balogovoj prozi prisutna je igrivost i virtuoznost u korištenju jezika. U *Bosonogom generalu* autor se povremeno služi i kajkavskim dijalektom“ (Javor, 2007:17-18).

Ranka Javor: „*Bonton* je najznačajnija Balogova knjiga za mladež s podnaslovom *Kako da ne postanem klipana (klipanica) u 100 lekcijica*. (...) U *Bontonu* pojavit će se Balog mislilac u punom sjaju. *Bonton* je knjiga osebnih mini eseja koji mladom čitatelju pokušavaju pružiti odgovore na najrazličitija životna pitanja. (...) Pri tome će govoriti o čitavom nizu raznovrsnih pitanja,

moralnih, etičkih i filozofskih. (...) Čak i kada poučava i kritizira, Balog to čini na zabavan način. *Bonton* je mudra i zabavna knjiga koju odlikuju raskoš tema, ideja, spoznaja i savjeta“ (Javor, 2007:16).

Milan Crnković: „U svih sedam njegovih zbirki pjesama i priča namijenjenih djeci jezična je igra ishodište i cilj najvećeg dijela njegovih ostvarenja, a svaka od njih dokazuje Balogovu inventivnost, dosjetljivost, duhovitost, širinu i majstorstvo u primjeni postupaka nonsensnog pjesništva i carrollovske fantastične priče. Možda jedino u zadnjoj knjizi, zbirci priča *Zeleni mravi*, prevlast tih postupaka nije potpuna te kao da u njoj Balog istražuje nove srodne mogućnosti za koje se još ne može reći kojeg su dometa i kamo vode. (...) no u toj se knjizi Balog u brojnim pričama približava pravoj priči nadomještajući jezičnu nonsensnu igru fabulom i simboličkim podtekstom“ (Javor, 2007:71-72).

Ranka Javor: „Godine 1973. Balog svojom novom knjigom ponovno iznenađuje. Ovaj puta knjigom osebujne proze. To su kratke mini-priče u zbirci *Ja magarić*. (...) Zbirka je primjer neiscrpane Balogove mašte, proze u kojoj se autor igra po pravilima svoje nonsensne gramatike i stilistike kakvu je oblikovao i u poeziji. Priče su kratke, fabula je zamijenjena neprekidnom igrom zamišljanja i asociiranja. Balog je majstor stvaranja čudesnih slika i svjetova“ (Javor, 2007:12-13).

Branko Pilaš: „Svaka od dosadašnjih Balogovih knjiga ima svoju fizionomiju. U zbirci *Pusa od krampusa* ta je fizionomija najčvršća. Ne možemo reći da je sadržajno bogatija od prethodnih, ali je bez sumnje najsnažnije zahvatila život, pjesnikov stav prema životu i obasjala pjesnikovo stvaralaštvo u cjelini. Kad ne bismo još očekivali od Balogove pjesničke riječi, mogli bismo reći da je Pusa kruna njegova stvaralaštva za djecu“ (Javor, 2007:104).

Joža Skok: „Pišući o zbirci *Jednodžeki Ok*, naveo sam kako ona, podjednako sa „starim“ kao i „novim“ pjesmama, potvrđuje Baloga kao izvanserijskog dječjeg pjesnika, kao originalnog leksičkog inovatora, kao autora moderne dječje pjesme, koji ne zazire ni od njezine zabavnosti niti od njezine poučnosti, odijevajući jedno i drugo u konkretan jezično-estetski model“ (Javor, 2007:89, prema Školske novine, 28. veljače 1984.).

Josip Pavičić: „Riječ je zapravo o poeziji koja je napisana za odrasle kao da je pisana za djecu... Poezija *Preporučene ptice* ima i svoju grafičku,

likovnu dimenziju. Pjesma o pili složena je u obliku pile, pjesma o buri je uzburkana, a ona o suncu je okrugla. Balog je, na „radost“ slagara u tiskari, napisao i čupavu pjesmu, i jednu zvuzlanu, i jednu pjesmu u sirovom stanju, a i nekoliko bijelih pjesama (to su pjesme bez riječi) ili kratkih pauza“ (Javor, 2007:54, prema Večernji list, 25. prosinca, 1975.).

Ranka Javor: „U zbirci poezije *Ljubav za početnike*, 1991. godine Balog je opjevao ljubav u svim svojim različitim pojavnostima. Uz već poznatu Balogovu igru i humor, vrijednost ove zbirke je u njoj iskrenosti i otvorenosti prema mladim čitateljima. Ovom pjesničkom zbirkom Balog pobuđuje osjećaj divljenja prema ljubavi kao životnom principu“ (Javor, 2007:18).

8. Zaključak

Zvonimir Balog poznati je hrvatski pjesnik i prozaik. Napisao je mnoga djela za djecu, ali i za odrasle. U njima je obuhvatio različite teme, od djetinjstva, zaljubljenosti i ljubavi, različitih mana i vrlina, odrastanja, zanimanja, vjere, duhovnosti, životinja, prirode pa do pjesama sa nonsensnim igrama riječima kojima je cilj postići smijeh.

Njegova igra riječima prepoznaje se u svakome djelu, a postoji puno načina na koje se igra i teško ih je sve nabrojati. Sve igre su prilično jednostavne poput osamostaljivanja dijelova riječi, npr. *Papiga Iga*, *Mačak Ačak*, *Nevidljiva Iva* ili npr. kad se doslovno shvaća metafora pa kad se kaže da *Dan rada pada u ponedjeljak*, dijete želi vidjeti kako to on pada i gdje. Takve igre zabavljaju djecu pa se i oni hoće pokušati na takav način igrati riječima, što zapravo i čine u prvim godinama života kada uče govoriti. Tada zamijene, izostave, nadodaju neka slova i slogove u riječi pa ispadne neka nova, nonsensna, smiješna riječ.

Upravo zbog toga Balog je dobar književnik za djecu predškolske, ali i osnovnoškolske dobi jer zna kako se oni igraju pa to primjenjuje u svojim djelima. Djeca se uz njega zabavljaju i smiju, a smijeh je vrlo bitan u čovjekovu životu, posebice u dječjem. Pored humora, djeci je potrebna i igra, a uz nju je sve zabavnije i lakše se uči što je vrlo važno za djecu predškolske dobi kako ne bi imali osjećaj da nešto moraju učiti. Djeca će nesvjesno njegove igre lako ponoviti jer je to njima prirodno i brzo će dati neke svoje primjere. Balog se igra poput djeteta riječima i zato igre nisu zahtjevne kada se uvidi na koji način on to radi i kako da to isto isprobaju i djeca.

Njegovu poeziju, ali i prozu lakše se sluša i čita od ostalih jer prevladavaju igre, humor, nonsensnost i ritmičnost u njima te nikad nije dosadno jer do samog kraja nije predvidljivo što će se ispričati i dogoditi. Djeca tako duže ostaju koncentrirana na pjesme ili priče koje slušaju jer ih zanima kakav je kraj napisao književnik s puno mašte i smislom za igru. U Balogovim djelima svatko može pronaći nešto samo za sebe, nešto što mu se sviđa, zabavlja i nasmijava, bilo da je riječ o kratkoj pjesmi, priči ili pak romanu.

Drugim riječima, zaključno možemo izdvojiti nekoliko temeljnih odlika Balogove poetike. Prva, pokazao je virtuoznost hrvatskog književnog jezika u obzoru dječje književnosti. Slične igre su postojale i prije Baloga, no on je sve nadmašio, pa čak i svog mentora, Viteza. Druga, pisac je takvim

odnosom prema jeziku uspostavio istost svoga „ja“ s djetetom. Tako se dječja književnost napokon susrela sa svojim mladim korisnikom jer umjetnik nije postao samo dijete nego je tu književnost uistinu učinio dječjom. Treća, Balogova umjetnička organizacija jezika briše granice između dječje i „odrasle“ književnosti jer njegov iskričav duh, humor i ludizam osvaja i nasmijava i mladež i „starež“. I zadnja, četvrta, Balog u hrvatskoj dječjoj književnosti predstavlja originalnu, međašnju pojavu. On je živi klasik jer je književnosti donio novu poetiku, osuvremenio je izražajno i tematski te je pokazao način kako ona ima postojati i opstati (Hranjec, 2004.).

Literatura

1. Balog, Z. (2000a). *Bonton: kako da ne postanem klipani-ica u 100 lekcijica*. Zagreb: Znanje.
2. Balog, Z. (2000b). *Bonton 2: kako da ne postanem klipani-ica u 100 lekcijica*. Zagreb: Znanje.
3. Balog, Z. (2013). *Bonton 3: kako da ne postanem klipani-ica u 100 lekcijica*. Zagreb: Mozaik knjiga.
4. Balog, Z. (2007). *Bosonogi general*. Varaždin: Katarina Zrinski.
5. Balog, Z. (2001). *Ja magarac*. Zagreb: Znanje.
6. Balog, Z. (2017). *Nevidljiva Iva*. Varaždin: Katarina Zrinski.
7. Balog, Z. (1990). *Sto najzanimanja: što ću biti kad odrastem*. Zagreb: Mladost.
8. Balog, Z. (2000c). *Veseli zemljopis*. Zagreb: Znanje.
9. Balog, Z. (1996). *Zeleni mravi*. Zagreb: Znanje.
10. Crnković, M. (2001). Balogova knjiga „Ja magarac“. U Balog, Z. *Ja magarac*. Zagreb: Znanje.
11. Crnković, M. (2007). Nonsensna gramatika i stilistika Zvonimira Baloga. U Javor, R. *Balog – monografija*. Varaždin: Katarina Zrinski.
12. Crnković, M. (2000). Novih 100 lekcijica Balogova Bontona. U Balog, Z. *Bonton 2: kako da ne postanem klipani-ica u 100 lekcijica*. Zagreb: Znanje.
13. Diklić, Z. (1993). Poezija i proza Zvonimira Baloga. U Zalar, I., Diklić, Z., Car-Matutinović, Lj. *Vitez, Balog, Paljetak*, Ključ za književno djelo. Zagreb: Školska knjiga.
14. Diklić, Z. (1996). Zvonimir Balog – tvorac novog literarnog iskaza u hrvatskoj dječjoj književnosti. U Balog, Z. *Izbor iz djela*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Hranjec, S. (2004). *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
17. Hranjec, S. (2000). *Smijeh dječje hrvatske književnosti*. Varaždinske Toplice: Tonimir.
18. Javor, R. (2007). *Balog – monografija*. Varaždin: Katarina Zrinski.
19. Javor, R. (2017). O piscu. U Balog, Z. *Nevidljiva Iva*. Varaždin: Katarina Zrinski.

20. Perić, M. (2012). Balogovo blago: pjesništvo Zvonimira Baloga. U *Libri et liberi*, 1(2), str. 253-260. Preuzeto 21.06.2021.: <https://hrcak.srce.hr/100505>
21. Skok, J. (2000). Moderan domoljubni kanconijer Zvonimira Baloga. U Balog, Z. *Veseli zemljopis*. Zagreb: Znanje.
22. Težak, D. (2007). *Neprocjenjiva vrijednost igre i smijeha*. Preuzeto 21. 06. 2021.: <https://www.bib.irb.hr/311171?rad=311171>

Izjavlujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koju su u njemu navedeni.

Andreja Vadnec
(vlastoručni potpis studenta)

Zahvala

Na kraju bih željela zahvaliti svome mentoru, prof. emer. Stjepanu Hranjecu, na izdvojenom vremenu, pomoći te korisnim, dobronamjernim savjetima i sugestijama kojima se poboljšao ovaj rad.

Želim se zahvaliti i svojim roditeljima, koji su mi omogućili školovanje, sestri, bratu i najdražem D. koji su bili uz mene i pružali mi podršku u ovom putovanju.